

גנזך המדינה

הנושא: פרוייקט הנצחה למנחם בגין ז"ל

המרואיין: פרופ' ישראל אלדד (שייב) (שיחה שלישית) (עדות סודית)

המראינת: ד"ר ננה שגיא

תאריך 26.12.93

קלטת מס 41

ש. אני רוצה לחזור קצת לאחור. בפעם שעברה סיימנו ב-1948, בהקמת המפלגה, בהקמת חרות, ודיברנו קצת על ההבדלים במעמדו של מנחם בגין כמנהיג מפלגה וכמפקד האצ"ל ואיך הוא למעשה ניהל את חרות, לפחות בשלבים הראשונים שלה. רצייתי לחזור להקמת המדינה ולשאול אותך על שתי ציטטות שלך מתוך ראיונות עיתונאיים שנתת. דבר אחד זה בקשר להקמת המדינה. בגין אמר תמיד שאם בן-גוריון לא היה מכריז על הקמת המדינה אצ"ל היה עושה את זה. בראיון בעיתון "הארץ" אמרת "לא היתה מוקמת מדינה בלי מה שעשה השמאל - אנחנו לא היינו מקימים את המדינה".

ת. זה נכון. יש הרבה דברים שאני שוקל שיקולים ומהסס אחר-כך. בעניין זה אינני נסוג. אני עומד על הדבר הזה. יש חשיבות גם למה שמתרחש יום-יום. יש פה בעיה כזאת, אנומליה של תנועת השחרור שלנו. בגין חשב בקטגוריות של תנועת שחרור נורמלית, מה שקורה בעולם. מהי תנועת שחרור? כאשר יחידה אתנית נשלטת על-ידי שלטון זר, קולוניאלי אימפריאליסטי. הבעיה לזרוק את השלטון הזר, להקים ממשלה זכו' וכו'. הציונות היתה תנועת שחרור שונה לגמרי. התפקיד שלה היה ~~ל~~ פה לא היתה יחידה אתנית שיכלה להקים מדינה. היינו מיעוט שבמיעוט. את העם היה צריך להביא לארץ. שום תנועת שחרור בעולם לא נתנסתה בדבר הזה. הבאת העם לארץ הוא תפקיד שתנועות שחרור בדרך כלל אינן עוסקות בדבר הזה. הן בונות על עם שיושב בארץ. מהי חשיבות השיקול הזה, הבסיס הזה לגבי השאלה ששאלת? את היישוב הזה היה צריך להקים, גם לארגן אותו. את זה עשתה התנועה הציונית. המחתרת במישרין לא היתה קשורה בה, בתנועה הציונית. להיפך, במחתרת היתה נטייה לעזוב את ההסתדרות הציונית ולא לפעול במסגרתה. מה פירוש הדבר הסתדרות ציונית - התנועה הציונית היתה צריכה להקים את היישוב האתני המאורגן, מה שקראו בצדק אז היישוב המאורגן, כלומר להקים יישובים, להקים ערים, עיירות, כפרים, לרכוש את האדמה, להתיישב על האדמה הזאת, להקים רשת חינוך - כל המוסדות האלה, לעשות כלכלה: המחתרת לא עסקה בדבר הזה. על כן בדרך הטבעית הפשוטה ביותר, היישוב היה נתון למרות הוועד הלאומי, למרות כנסת ישראל כפי שקראו לה. היה גם הצד הפורמלי, ששלטון המנדט הכיר בכנסת ישראל. אלה היו המוסדות שניהלו את היישוב. זו היתה המדינה בדרך, כפי שהם ראו את עצמם ובמידה רבה זה היה מוצדק, כי האוכלוסייה לא היתה נתונה לשום מרות אחרת, אלא אם כן הדתיים במאה שערים, נטורי קרתא, שלא קיבלו את מרות הציונות, היתה להם אוטונומיה שלהם. על כן מי שבא להכריז על מרד, אני מדבר על הכרזת המרד של מנחם בגין, שהיתה מוטעית ושגויה, כשהוא מכריז לא רק על פעולות צבאיות, על זה הוא היה ממונה באמת, היו כמה אלפי אנשי אצ"ל והוא פקד עליהם והם יצאו לפעולות. אבל אם הוא אומר "אנחנו נשבית את בתי הספר, נשבית את המסחר, נשבית את הכל" אז מדוע מישהו היה צריך לקבל את ההוראה? אגב, דבר שהוא חשוב מאוד לגבי המאבק היום של גוש אמונים, שעומד בפני

4
אני

אותה בעיה. גוש אמונים ממונה על המתנחלים. גוש אמונים איננו מסוגל היום להכריז על השבתת המסחר בתל-אביב. אם הוא יעשה את זה - הוא ייכשל. הם לא עושים את זה ובשכל שלא עושים את זה. זאת היתה השגיאה, שבהכרזת המרד בגין הכריז גם על השבתת בתי-הספר והשבתת כל החיים ואיש לא נע ואיש לא זע, לא עלה בדעת איש לסגור חנויות. היישוב הוא באמת מאורגן. היישוב המאורגן הזה היה לא רק בתי ספר ולא רק התיישבות, אלא גם מה שהיה כוחות הביטחון, ההגנה. היתה באופן טבעי, כל אזרח של היישוב המאורגן פחות או יותר היה חבר בהגנה ושם נתנו את הפקודות. לא ניתן היה לבצע את הדבר הזה.

ש. לכן מה שבגין אמר שאם בן גוריון לא יכריז - אנחנו נכריז על המדינה, היה רק אמירה?

ת. זאת אמירה ריקה. היישוב המאורגן היה מאורגן, זה היה הרוב המכריע וההכרזה היתה ריקה, יכול להיות שהיה אפילו מקים ממשלה ומכריז אלה ואלה ממשלה, אבל התושבים, חצי מיליון, איש לא היה שם לב לזה, זה היה אפילו מתקבל בגיחוך. איש לא היה מכיר בממשלה הזאת. אילו היה מוסד כזה, וזה קורה בהפיכות, אשהוא תופש את השלטון, משתלט על כל המכשירים והוא בשלטון עם הכוח הצבאי, כמו שקורה בהפיכות בעולם, אז ניחא. אבל הוא לא היה יכול לתפוש את השלטון. לא היה במה לתפוס כי לא היתה ממשלה ולא היו מוסדות. על כן זה היה משגה מחשבתי והדבר לא היה יוצא לפועל והמדינה לא היתה קמה על פי הכרזתו של בגין. בן גוריון שלט על כלים טרום-ממלכתיים של ממש. אלה היו כלים טרום ממלכתיים גם בהגנה וגם בחינוך וגם במסחר. בלי כלים ממלכתיים הכרזת מדינה איננה ממשית.

ש. עוד ציטטה מתוך מאמר שלך או ראיון שלך לתקופה שאחרי הכרזת המדינה, לגבי הישגיו של בן-גוריון בעליה ההמונית. אמרת שבגין לא היה מעלה מיליון יהודים מארצות המזרח ומשליך אותם למעברות.

ת. שני דברים - האחד החיובי ואחד השלילי. בגין לא היה מעלה מיליון יהודים, לא היו לו הכלים לעשות את זה, ההעפלה שעסקו בה אנשי האצ"ל - זה כן, אבל לא דומה לעשות העפלה ולארגן עליה של מיליון יהודים, שדרושים לזה הכלים, והכלים לא היו בידיו. יש מומנט אחר והוא שכל פעולה המונית כזאת היא ביסודה בולשביקית. כשהיתה העפלה בשנים 37-38, אני זוכר שספרו פרשיות שהיו לא יפות, שהעמיסו מאות אנשים על ספינות לא בתנאים הטובים והנוחים ביותר, והיו מעשים שצריך היה לעשות אותם בכפיה ואנשים התלוננו על אנשי האצ"ל ועל אנשי בית"ר שהיו מפקדי הספינות, האלה על יחס אכזרי, כי כל עליה המונית יש בה אספסוף כמו שהיה ביציאת מצרים, וחז"ל מצדיקים את נושא עגל הזהב בכך שאספסוף, ערב רב שיצא ממצרים, הם עשו את עגל הזהב, הם שלחצו לשוב למצרים. אז באה תנועה אידיאליסטית, שכולה מורכבת מאנשים אידיאליסטים, ורוצה לכוף על המונים, וההמונים האלה בדרך הטבע מכל

הסוגים את זה צריך להביא בחשבון - אתם רוצים עליה אידיאליסטית - 5,000 , 10,000 - כמה היו העולים לקיבוצים האידיאליסטים? אילו כל העליה היתה רק של הקיבוצים היינו מגיעים ל-100 אלף איש מקסימום. אבל אם רוצים להציל מיליונים, אז במיליונים יש בשר ודם. אפילו אלמנטים פלייליים שלא כולם טובים, שבאים עם ההמון.

ש. בן גוריון התנגד לסלקציה.

ת. בוודאי, כי אם הוא רצה את העם היהודי הוא היה צריך לקחת את כולם

ש. ואז אשכול אמר לו שאין כסף ואין בתים ואי אפשר לקלוט.

ת. אם אני רוצה רק את יהושע וכלב אז יהיו יהושע וכלב. 10 מייצגים את ההמונים ואת האספסוף שרוצה בשר ורוצה דירה ויש בהם גם אלמנטים כמו עכן שמעל בחרם. אני בא ואומר זאת בשבחו של בן גוריון, כי אנחנו דרשנו עליה המונית כזאת לפני השואה, ואז בן גוריון דיבר על קיבוצים וכו' ובהשפעת אחד העם וויצמן, זה שמנת שבשמנת, אנחנו מעלים רק את הטובים ויש כאלה שמתגעגעים למה שהשאירו. דבר שני, ההמונים הם בשר ודם. אידיאליסטים תמיד יש רק מעטים. אנחנו אמנם גדלנו על האבן קאציה בפולין, אבל בגין על המומנט הזה לא חשב. הוא לא היה מכניס אותם למעברות, מפני שהוא לא היה בולשביק, הוא היה הומניסט וליברל מטבעו. מה זה שיהיו רעבים ויישבו בדירות ללא גג? בן-גוריון היה בולשביק, היתה לו הבנה היסטורית מבחינה זאת. הוא ידע שעושים מהפכה וכשעושים מהפכה... כשמבראים יערות ניתזים שבבים. עוסקים פה בהצלת עם ולא בדאגה ליחיד. הצלת עם הולכת בדרך של סבל המוני ואי אפשר לבנות שיכונים בשביל מיליון. צריך לדעת מראש שצריך לזרוק אותם למעברות, אפילו בגשמים. כשאנחנו מדברים על החמצות של הצלת העם היהודי אנחנו מעמידים תמיד במקום ראשון מיד אחרי הצהרת בלפור - את הכישלון הראשון. ציפו שהעם היהודי יבוא בהמוניו לארץ ישראל. ואז ההסתדרות הציונית פרסמה חוזר, של חיים וויצמן: אל תעלו, אין מה לאכול בארץ ישראל. זאת היתה ההחמצה ההיסטורית הראשונה - ההסתדרות הציונית אומרת ליהודים: אל תעלו. מקס נורדאו הציע לקחת 600,000 מיהודי אירופה ולהעלות אותם, גם אם 600,000 ימותו מרעב. את זה הציע מקס נורדאו. והסיטואציה ב-1920-1921 לאחר המהפכה הרוסית והפוגרומים, כשמאות אלפים התגלגלו בדרכים, כשאימפריות התפוררו, זה היה אלמנט של מהפכה, את ההמונים האלה היה צריך לקחת ולהביא אותם לארץ ישראל. את זה הבין מקס נורדאו. אחרים לא הבינו את זה. בינתיים השתנו התנאים ב-1921, כאשר אי אפשר היה לנסוע לארץ ישראל התחילו להסתדר: לחפש עבודה, להקים בית, זוהי כבר סיטואציה קונטר-מהפכנית, זאת היתה החמצה היסטורית. סיטואציה כזאת היתה גם אחרי מלחמת העולם השנייה, אבל אז כבר לא היו ההמונים היהודים באירופה

ש. לאחר שעסקנו בשתי השאלות האלה הייתי רוצה לחזור למהלך הכרונוולוגי.

מ"ס ג'ל
מ"ס

ת. רציתי להוסיף שלבגין כליבראל וכאינדיבידואליסט קשה היה לשאת בסבל. מה שהשתקף אחר כך, אנחנו זוכרים, במלחמת לבנון. זה קשור בזה, מכיוון שהוא סבל וכאב של כל יחיד. כשעלו על יפוא ובאים ומספרים לבגין שנפלו 11 חללים אז הוא אומר לסגת מיפוא. בן-גוריון לא היה עולה על דעתו. קרבנות לא היו יכולים להוות אצל בן גוריון מניעה להמשך של פעולה ואילו אצל בגין כן.

ש. נגיע לייסוד הירחון "סולם", העיתון שאתה הזכרת אותו, הבמה האידיאולוגית שאתה הקמת. נראה לאן הולכים כל ראשי המחתרת: בגין מקים מפלגה פוליטית, נתן פרידמן-ילין הלך למפלגה פוליטית, ואתה מקים עיתון. מדוע? לא חשבת בשום שלב להצטרף לפעילות הפוליטית בכנסת? היו לך קשרים עם בגין?

ת. יש סיבה חיובית ויש סיבה שלילית. הסיבה החיובית שהרגשתי תמיד שיש חוסר של במה אידיאולוגית. אחרי שנפסק "החזית", הרגשנו בחוסר בבמה אידיאולוגית מיד אחרי יאיר. יאיר היה אידיאולוג וחשב שדרוש יותר מכרוזים. האצ"ל גדל יותר על כרוזים מאשר על אידיאולוגיה, אף על פי שאצל בגין אישית הוא לא תמיד היה מבחין בין מה שקוראים אידיאולוגיה לבין מה שקוראים פוליטיקה. הדברים היו די מעורבים אצלו. אצלי או אצל יאיר ודאי הדברים היו יותר ברורים - אידיאולוגיה זה היסוסים היסטוריים. אידיאולוגיה היא אנטי-עכשווית, היא שואבת מן השורשים, מן העומק. על כן היה צורך תמיד בבמה אידיאולוגית. בימי המחתרת עצמה היה קשה. דומני שאמרתי לך שבשיחה הראשונה עם יאיר, כשעליתי ארצה, הוא אומר: הדבר הראשון צריך להקים הוצאת ספרים. מסתובב אדם שיש פרס על ראשו ומחפשים אותו, אין לו אפוא לישון ומה הוא חושב? על הוצאת ספרים! בית"ר היתה במה אידיאולוגית בעבר, לפני כן. אחר כך זה נפסק, ודוקא במות אידיאולוגיות היו יותר בקרב השמאל, כיוון שזה קשור במרקסיזם, בסוציאליזם, בהתלבטויות האידיאולוגיות שהיו להם. ואצלנו אמרו: רק כך! אז כשהייתי בא לקורסים של הארגון הצבאי הלאומי, בפולין ב-38-39, היו מתייחסים אל התרבותניק בזלזול. זה היה כמובן מבחינה פסיכולוגית, כריאקציה נגד ההיפר-אינטלקטואליזם של השמאל. אז רק כך! האגרוף, רק כך!

ש. אבל הקו הזה ממשיך אצל בגין גם אחר כך, ההרחקה של האינטלקטואלים, של הוגים.

ת. זה כרוך באי ההבחנה או אי ההבנה של בגין עצמו לגבי מה זה אינטלקטואליות, מה זה הבנה לעומק. הוא הרבה מאוד עמד על מליצה, על רטוריקה. גם מפני שלא היתה לו הבנה, וגם מפני שראה את עצמו כמנהיג והמנהיג חייב גם להיות האידיאולוג, והוא ראה את עצמו כאידיאולוג, על כן גם הסתכל על זה בחשדנות. אנשים אינטלקטואליים הם ביקורתיים יותר ולא תמיד מקבלים את ההוראות שלו ללא ביקורתיות. הוא לא סבל את הביקורתיות הזאת. מצד אחד זה הלם את הדמוקרטיה, חופש דעות לכל אחד

ואחד, אבל זה נשאר בגדר הפורמליות. זאת היתה הסיבה החיובית - דרושה היתה במה אידיאולוגית. לא צריך להסביר מדוע יש במה אידיאולוגית. תנועה רצינית צריכה להסביר מדוע אין לה במות אידיאולוגיות. הטרגדיה גם של ז'בוטינסקי היתה שזה היה צורכי היום, שהוא התפצל, והוא ידע את הטרגדיה הזאת, התפצל לפובליציסטים, למאמרים ולמאמרים במקום ליצור יסודות. הוא גם חשב בכיוון ספרותי, מכיוון שהיה גם משורר וסופר, וגם זה לא הצליח. הוא כתב על זה בעצמו - "אני מתגעגע לבית הפרטי שלי, למטבח שלי". מפעם לפעם הוא ניסה לעשות את זה ולא הצליח. אבל יש גם עניין שלילי מדוע הקמתי את "סולם", בעוד שאחרים הלכו למפלגות. אין לי שום כישרון ארגוני. להקים מפלגה דרוש כישרון ארגוני.

ש. להצטרף לחרות אף פעם לא עלה על הפרק?

ת. כמעט שלא. כשדיברתי עם בגין שיקח אותי לכנסת והצעתי את עצמי אז הוא אמר: תפנה למרכז. אבל אני לא חבר מפלגה. אני לא נכנס מטבעי לשום מסגרת. אינני יודע אם אינני אוהב ריקודים מכיוון שאינני יודע לרקוד או להיפך. מה הסיבה ומה המטובב. הדבר השני שכרוך בזה שאין לי שום אמביציה מנהיגותית. שוב אותו המעגל. מכיוון שאין לי אמביציה מנהיגותית אינני יודע אם אני יכול לארגן או לא, או אולי אני יוצר לי את הפילוסופיה הזאת מכיוון שאין לי את הכושר הארגוני. זה עניין פסיכולוגי. אני די ביקורתי כלפי עצמי כדי לומר לעצמי: אולי אין לך אמביציה מנהיגותית כי אין לך כישרון מנהיגותי. אני מביא את זה בחשבון. אבל זה ללא ספק שללא אמביציה מנהיגותית אי אפשר להקים מפלגה. מפלגה פוליטית זקוקה לזה שהמנהיג תהיה לו אמביציה מנהיגותית, כי מפלגה פוליטית והעם צריכים מנהיגים.

ש. נחזור ל"סולם". קראתי את הגליונות הראשונים של "סולם" ומהגליון הראשון כמעט יש התקפות קשות מאוד על בגין ועל חרות.

ת. זה ברור. כשאני צריך לכתוב מאמר, לנתח את המצב ולהאשים אז אני אאשים את הליכוד, אין לי תביעות ואני לא שואל את בן-גוריון למה הוא לא רוצה את מלכות ישראל. אחר כך התברר שהוא גם רוצה את מלכות ישראל. אין לי טענות למפא"י, מפא"י נאמנה לעצמה. לכן אם טוענים מדוע הם לא משחררים את כל הארץ? הם אומרים: אף פעם לא הבטחנו, אף פעם לא דיברנו על זה.

ש. אתה באת מההתחלה בביקורת לחרות על התפקוד שלה כאופוזיציה.

ת. זה המשך הביקורת על ז'בוטינסקי. לא פעם אמרתי וכתבתי ואמרתי למנחם בגין: אני התקפתי את ז'בוטינסקי - אז אסור לי להתקיף את מנחם בגין, שהוא פחות מז'בוטינסקי? קשה היה להבין את זה. הוא נפגע שתקפנו אותו. הוא עצמו תקף את ז'בוטינסקי, שהיה גדול מכולנו, אז בודאי קודם כל אדם תוקף את מי שיש לו תביעות ממנו. אף פעם לא אגיד שרבין בגד או לא בגד. רבין לא בגד בי, הוא לא בגד בחרות. רבין בגד בחברי הקיבוצים בגולן, שהבטיח להם שהגולן ישאר בידינו. על כן הם באים

בתביעות אליו, אז יש כוח לתביעה שלהם. אינני יודע אם זה יעזור, זה עניין אחר. לי אין טענות לרבין למה הוא לא עושה מלכות ישראל. הוא לא חשב על הדבר הזה.

ש. בגין עוד מיסד את התפישה הזאת של אופוזיציה נאמנה קצת יותר מאוחר, ועל זה בייחוד תקפת אותו.

ת. גם זו נקודה בעלת חשיבות, גם קצת מבחינה פסיכולוגית. בגין מהרגע הראשון רצה, שאף, השתוקק לשחרר את עצמו מהתדמית של טרוריסט. זה מאוד העיק עליו. הוא עסק הרבה בזה שאנחנו לא טרוריסטים. אני לא מפחד להשתמש במושג כשאני מדבר על זה, כן... זה טרור. הבעיה זה לא הכלי, הבעיה בכלי הזה למה משתמשים. עשינו מעשי טרור. לא פחדתי בדבר הזה. שאל אותי רם עברון בראיון לקראת תכנית טלוויזיה ובשאלות הראשונות הוא שואל אותי: אתה פשיסט? לא אמרתי: לא. קודם כל אמרתי: אולי נגדיר מה זה פשיזם. אפשר יהיה להגדיר אותו כך שאני אגיד לא ואפשר להגדיר כך שאגיד אולי כן. הפשיסט הגדול ביותר בתקופות שלנו היה יכול להיות סטלין. אם פשיזם זה דיקטטורה על חשבון בני אדם אז סטלין היה גדול הפשיסטים בימינו. זה עניין של הגדרה. יש אפיזודה מעניינת בקשר לז'בוטינסקי. כשהציעו לז'בוטינסקי שייפגש עם מוסוליני, הוא אמר: "עד היום לא שוכחים לי שנפגשתי עם השר של ממשלת פטלורה, ועל המצבה שלי יכתבו שנפגשתי עם אנשי פטלורה, מספיק לי זה". הפגישות שלו היו מוצדקות, לזה יש שורשים קודמים, עם הרצל, שבקונגרס הציוני התקיפו אותו שהוא נפגש עם פלבה. אצל בגין היה עמוק מאוד הקומפלכס הזה שהוא דמוקרט וליבראל. הוא רצה מאוד לרשת את מקומו של ז'בוטינסקי וז'בוטינסקי היה דמוקרט של אמת, בכל העומק של המונח הזה, על כן בגין הדגיש פרלמנט וכנסת. פעם כתבתי מאמר על "פתק הבוחר" - הפתק הקדוש. פעם לפני בחירות הוא דיבר: תנצלו את הזכות של הפתק הקדוש. אני כתבתי מאמר "הפתק הוא פתק - יש לו משקל, אבל מה הקדושה הזאת?" פתק איננו קדוש. על הדימוי הזה היה בינינו ויכוח. בגין קידש את הפתק מכיוון שהעיק עליו העניין שהיתה לו תדמית של טרוריסט. עלי זה לא העיק מעולם.

ש. אבל חלה בו באמת טרנספורמציה - מהנואם של הכיכרות והרטוריקן לפרלמנטר.

ת. כיכרות אינן עומדות בניגוד לפרלמנטר. הוא היה פרלמנטר טוב, אבל זה לא מוריד את זה, כי כיכרות זה דמגוגיה לפני בחירות, בכל ארץ דמוקרטית יש כיכרות.

ש. אני התכוונתי שהוא התפתח כפרלמנטר, כחבר כנסת ורואים את זה בפעילות שלו בוועדות.

ת. בוודאי, אבל זה לא סותר את זה שהוא דמגוג. הדמגוגיה איננה אומרת שהדבר שנלחמים עליו בדמגוגיה איננו נכון, הדרך הזאת יכולה להיות סימפטית או לא סימפטית. אני יכול להגיד שקנה המידה הוא אם

זה מוביל אותי לשלטון או לא מוביל. אבל הקומפלקס הזה אצל בגין פעל הרבה.

ש. גם אחר כך נראה את זה בהסכמי השלום, ביוזמה שלו.

רציתי להגיע לנושא הבא - השילומים מגרמניה. ידועה הפעילות של בגין ביום הדיון בכנסת על השילומים מגרמניה. למעשה זה הנושא שבגללו הוא חזר לפעילות לכנסת אחרי שהוא החליט לפרוש.

איך היית מאפיין את דרך התגובה שלו, דרך הפעילות שלו בנושא הזה של השילומים? כי מצד אחד כבר במשך שנים, כפי שאמרת, הוא ניסה להכנס לתדמית של המדינאי שפועל בדפוסים הפוליטיים הרגילים. אבל בשילומים, במאבק נגד השילומים הוא חרג מזה, וזה משום שהנושא היה לו חשוב בצורה יוצאת מן הכלל, בצורה חורגת מן הרגיל, ודרך ההתייחסות שלו גם האישית וגם האידיאולוגית לנושא הזה, היתה ממש חורגת מההתייחסות שלו לשאר הנושאים. איך היית מגדיר או מתאר את דרך התגובה שלו ודרך הפעילות שלו באותו הקשר?

ת. זאת היתה החריגה הטבעית ביותר. חריגה שכבר איננה בגדר חריגה, כי יש הפרופורציה לנושא. הוא חזר אל עצמו, הוא חזר אל אותו העם היהודי שייצג אותו בפולין, שייצג אותו גם פה במלחמה. זאת היתה חריגה של פתוס, במובן המקורי של המלה היוונית "פתוס" - זה סבל ביוונית. פתוס שהוא באמת סבל, לא חיצוני. כשאומרים פתוס מחשיבים את זה כחיצוניות, בעוד שהפתוס היווני המקורי הוא ביטוי של סבל של כאב. הוא היה אמיתי ביותר אז, באותה שעה, כולל השבועה שנשבע מהמרפסת בכך ציון "אנחנו נאסר ונעזוב את נשינו וילדינו, אבל לא תהיה נבלה כזאת בישראל". זה היה מאוד כן מצדו. אחר כך הוא לא עמד בזה קעניין אחר, אבל באותה שעה, בעצם המלחמה על הדבר הזה הוא היה כן, כי הוא ראה את עצמו, בניגוד להנהגה הרשמית של היישוב, שהוא בא מתוך אותו העם, העם שהושמד, בעוד שהמנהיגות הציונית באותה שעה היתה כולה לא ישירות מתוך העם, אלא הם עמדו מבחוץ, לא היתה הישירות של השייכות. אצל בגין הרגשנו את הישירות שהוא באמת מדבר בשם כל אותם היהודים המושמדים. אחר כך הצטערנו על זה (הוא ודאי לא הצטער) שההפגנה נפסקה באמצע. זה לא עומד בניגוד למה שאמרנו, הוא ודאי לא ציווה לזרוק אבנים, אבל הסיטואציה היתה כזאת. אני ראיתי אותו כשעה-שעתיים אחרי ההפגנה. גאולה כהן גרה אז קרוב, ברח' החבצלת היום, והיא נפצעה מאבן בראש. כשנודע לו הוא בא בריצה לבקר אותה ואני ישבתי אז אצלה. המצב היה זה שבן-גוריון וההנהגה התרוצצו בכנסת, הם הרגישו את החבל על צווארם. האווירה היתה של לינץ' - אם יפרצו לתוך הכנסת יהיה לינץ' וייהרגו אנשים. על כן יצא בדר למרפסת הכנסת ונתן בשם בגין את ההוראה להתפזר. אבל ההמון שהיה אז היה מוכן לעשות לינץ'. עד היום לא ברור לי אם אכן לא חבל שזה לא היה. אבל זאת היתה האווירה. זאת היתה הפעם היחידה אולי שפחד נפל על ההנהגה. נגד השילומים גם יצאה מפ"ם, אם כי

לא השתתפו בצורה כזאת. אבל יכול להיות שזה היה הביטוי הספונטני העמוק האחרון של מנחם בגין. אינני זוכר אותו אחר כך במעמד כזה ובפתוס כזה. הרגשנו כולנו, שפה הדם מדבר באמת. זה לא נוגע לעצם הוויכוח של כן שילומים או לא. אם כי אחר כך סיפרו לי, אינני יודע באיזה מידה זה אותנטי, שגלילי או פרס לקחו את בגין לחיפה והראו לו איך פורקים טנקים מהאניות שבאו מגרמניה ואמרו: הנה השילומים. אתה נגד השילומים או בעד השילומים?

ש. בשנים האלה זה בטח לא היה יכול להיות, זאת אומרת בטח לא בשנים הראשונות של השילומים, זה אולי היה אחר כך.
ת. מאידך יש גם דבר הפוך. הצד השלילי שבשילומים נחשף והתגלה רק כעבור שנים.

ש. מהשילומים האישיים או מקשירת היחסים עם גרמניה?
ת. עצם הדבר הזה. היישוב "השמין". אילו ידעתי שכל השילומים הולכים באמת לבניין הארץ או לביטחון, אז ניחא. אבל השילומים, ואני חושב שבן-גוריון הבין את זה, העלו את רמת החיים.

ש. כאן צריך להפריד, כי השילומים שמדינת ישראל קבלה כמדינה שמשו באמת למה שאמרת, אבל הפיצויים האישיים הם בעצם שהעלו את רמת החיים של חלק מהעם וגם יצרו במידה מסוימת את הפער בין יוצאי עדות המזרח ואחרים.
ת. מאידך יש גם שיקול הפוך: אדם כיחיד רוצה לקבל כסף, היה לו רכוש שם. אני לא אעלה בדעתי לגשת לגרמנים ולהגיד שמגיע לי כך וכך. אבל אם אדם בא ואומר: היה לי בית בברלין, מדוע אני צריך לוותר להם על הבית? זה ירושה שלי. אדם אישית גם רשאי לסלוח לגרמנים. אבל הבעיה היא דוקא להיפך, אנחנו כעם אם אנחנו רשאים לעשות דבר כזה, שבעצם קבלת השילומים היתה סליחה. נתן אלתרמן כתב מאמר "טוב קשרים פוליטיים, זה דרוש לקיומנו וכו' אבל שום מגע רוחני לא". בזה לא עמדנו.
ש. אי אפשר להפריד.

ת. אי אפשר להפריד. כלומר גם אם בן גוריון חשב: טוב, לוקחים רק את הכסף. אבל אי אפשר להפריד. זאת היתה סליחה למעשה. הניסיון המלאכותי, להפריד. ברגע שאמרנו שאנחנו מוכנים לקחת כסף - אין חצי הניסיון. בייחוד שההתנגדות היתה ספונטנית. פה בגין לא חשב, הוא רצה את ההפגנה ההמונית ואולי כשהוא נשבע הוא בכנות נשבע. אחר כך יכול להיות שכההפגנה התקרבה לבניין הכנסת והיתה סכנה שיתפרצו פנימה ואם יתפרצו פנימה אז המון כזה אי אפשר לדעת מה קורה שם, ויכול היה להישפך דם - אז בגין חזר בו, הפוליטיקאי, איש הכנסת ולא רצה שיהיה על חשבוננו שפיכות דמים. "לא מלחמת אחים" זה היה אצלו עמוק. זה קיים אצל כולנו כמליצה עומדת "רק לא מלחמת אחים", כי חורבן הבית בא בגלל מלחמת אחים. אם כי הדבר איננו בטוח שאכן זאת אמת היסטורית. אחדות אחים בימי מרד בר-כוכבא לא מנעה את התבוסה. לא היתה מלחמת אחים אז, כל העם היה מאוחד ובכל זאת היתה תבוסה. כשבגין ראה שההפגנה מתקרבת לכנסת

ויכולים לפרוץ לכנסת אז הוא הזדעזע בעצמו ממה שעלול לקרות, ואולי באמת מישהו אמר לו שיפתחו באש, וזה לא היה כל כך רחוק מאלטלנה. ש. ועמוס בן גוריון עמד בראש המשטרה. ת. כלומר היתה אפשרות בהחלט שיפתחו באש. אז התעורר בתוכו האינסטינקט שקיים בו שלא יפלו "חיילים שלי". היחס שלו היה מאוד פטרנלי - "חיילים שלי", "ילדים שלי" שיהרגו, הוא לא יכול היה לשאת את המחשבה הזאת, שיהרגו בפקודתו או בגללו, על כן הוא ציווה להפסיק ובאמת בגלל זה נפסקה ההפגנה באיבה, הייתי אומר. ש. אבל מה שנשאר לשנים הבאות, מה נשאר בדימוי של בגין? מי שזרק את האבנים על הכנסת! ת. זה נכון.

ש. זה הצד שתמיד טיפחו במפא"י

ת. לא עזר לו שום דבר ונשאר לו דימוי של טרוריסט, אלא שהדימוי הזה אני לא פעם מזכיר את הסיפור שקניאטה מקניה הוזמן לאנגליה. שכחו לו.

ש. לבגין לא שכחו.

ת. לא שכחו לבגין לא שהיה טרוריסט אלא לא שכחו לו ^{וגרעין} ~~לש~~ שם האנטישמיות עמוקה מאוד, האנטי ציונות. רוב העם האנגלי לא רצה את הציונות, זה קשור ביחס לנצרות. מעטים היו כמו ^{ג'ורג' וכו'} שאצלם האהבה לתנ"ך השפיעה, אבל העם האנגלי לא הפך להיות ציוני. שונאים את היהודים. העם האנגלי אינו מסוגל לעשות כמו באושוויץ, כי זה לא מטבעו של העם האנגלי, אבל הם שמחו שמלאכתם נעשית בידי אחרים. זה היה ברור. ש. נחזור לדבר על מה שדיברנו בקטע שצילמנו על המחתרת, של אנשי "סולם", על הניסיון של ההתנקשות בצירות הסובייטית, והיתה עוד פרשה אחת של שילנסקי, גם בהקשר לשילומים, הניסיון לחבל במחלקה הכלכלית של משרד החוץ. אני רוצה לשאול את השאלה הזאת משני צדדים שונים - היחס להמשך פעילות בדרכי טרור לעומת פעילות פוליטית, היחס שלכם והיחס של בגין. מה למשל היתה התגובה של בגין לכל הפרשה של אסירי "סולם"? איך הוא התייחס לזה?

ת. אינני זוכר קונקרטי, אבל זו שאלה שאני יכול לענות עליה ולדבר הרבה כאילו ידעתי, כי זה ממש אוטומטית. היה הפרלמנטריזם שלו, וגם הדחייה שלו לכל הקבוצה הקיצונית. גם בזה הוא ראה את עצמו כממשיכו של ז'בוטינסקי וז'בוטינסקי יצא במפורש נגד טרור. הוא לא רצה טרור בכלל. אפילו של בגין המתון יותר, של האצ"ל. כך שפה התשובה של בגין היתה ממש אוטומטית. זה היה ברור לנו. הוא יצא נגד כל דבר בלתי חוקי. גם כפרלמנטר. וגם כפרלמנטר.

ש. אבל אתה זוכר התייחסות קונקרטית שלו לאלה שנאסרו, או לשילנסקי?

ת. אינני זוכר קונקרטי שום דבר. כמובן שפרשת שילנסקי מאוד ריגשה אותי. נשארתי ידידו למרות כל מה שהשם שילנסקי אומר, בלי לפרט.

ש. רציתי לשאול עוד על דבר אישי מהשנים האלה. בגין כתב את ספרו "המרד" ואתה כתבת את "מעשר ראשון". היה איזה קשר ביניכם בקשר לספרים האלה?

ת. הצעתי לו חילופי קריאה. נימקתי את זה כדי שיהיה תיאום. אנחנו נמצאים במחלוקת חריפה עם השמאל ויכול להיות שנכתוב דברים סותרים זה את זה, והחזית היא עדיין בוויכוח הפוליטי עם השמאל, אולי כדאי שנעשה תיאום בינינו בין הדברים. חשבתי שיש ויכוחים פנימיים בינינו וכו' שכדאי שניישר את זה בינינו לפני שכותבים. אפילו היום, ודאי וודאי ~~לך~~ אז, לא הייתי בעמדה היסטורית מוחלטת, כלומר שאני היסטוריון מוחלט ואיכפת לי רק העובדה. העובדה אצלי אינה ~~אצלי~~ דבר שהוא סגור, כשם שהיא נובעת משורשים כך היא הולכת לאיזה מקום. אני צריך לחשוב לא רק על מה שהוא אמת מבחינה עובדתית, אלא אני צריך גם לחשוב לאן עובדה זו או סיפורה של העובדה לאן זה הולך. אני לא היסטוריון אובייקטיבי, כי בשבילי ההיסטוריה לא מתה. אם אני רוצה משהו, אני מוכן בשביל הדבר הזה אם הוא חשוב גם להעלים עובדה. כפי שאמרתי לרם עברון לשאלה הראשונה שהוא שאל אותי לגבי פרשת הנאצים, הקשר עם הגרמנים של לח"י. אמרתי מה שאמרתי ואחר כך אמרתי: "אפוא חוסר היושר פה שלכם? אם אתה מראיין אותי על לח"י ובתוך הראיון על לח"י אתה שואל מה עם הפרשה הזאת - ניחא. אבל בכל הראיון הזה עלי יש על לח"י שאלה אחת: מה עם הגרמנים. על כן מה אני משתומם כששואלים הרבה מהנוער, מהציבור מה הוא יודע על לח"י - אומרים שאלה שרצו להתקשר עם הנאצים. שום דבר אחר הוא לא יודע - מה רצו לח"י, שעשו גם איזה פעולות, שיש להם חלק בגירושם של הבריטים. שום דבר! יש כתם אחד. אמרתי לו: נניח שזה כתם, אז הכתם הוא על הבגד, הבגד איננו, נשאר רק הכתם. לראות את ההיסטוריה בפרספקטיביזם כזה של ראיית ההיסטוריה... בהגנה מרבים להזכיר שהיה גם סזון של האצ"ל נגד לח"י.

ש. בהתחלה, ב-1940.

ת. זוהי פרשה כדוגמה שצריך למצוא את הניסוח המשותף ולי יש ניסוח לדבר הזה, כדי שאם יבוא איש לח"י ויכתוב: אתם אנשי סזון וכו'. זה לא טוב, כי אנחנו עדיין נמצאים במחלוקת אתם. דוגמא נוספת: פרשת לורד מוי~~ל~~ן. בפרשה זו היה סכסוך חמור בינינו ובין האצ"ל. אני חושב שמבחינה פורמלית בגין צדק.

ש. שלא היה תיאום לפני הרצח, זאת אומרת שלא הודעתם.

ת. שלא הודענו, צריך היה להודיע. אבל בגין התנגד לא בגלל זה, אלא התנגד לזה מהותית, נגד עצם ההתנקשות, לא בגלל זה שלא הודענו לו. הוא עקרונית לא היה מרשה שאצ"ל יבצע פעולה כזו. גם מפני שהתנגד לטרור אינדיבידואלי, וגם מכיוון שזה היה בימי המלחמה ולא רצה לפגוע במאמץ המלחמתי של הבריטים. זאת אחת הסיבות לדרך של האצ"ל, אצל רזיאל ואפילו אצל ז'בוטינסקי. אז הצעתי לו את הדבר הזה של לקרוא אחד את

ספרו של השני ובין היתר השתטיתי להגיד למנחם: אתה נואם יותר טוב ממני ואני כותב יותר טוב ממך, תן לי שאני אעבור על זה. על זה הוא לא סלח לי כמובן. אף על פי שזאת היתה אמת כפשוטה.

ש. הכתיבה שלו קשה, כי היא מאוד עמוסה ברטוריקה וקשה מאוד לקרוא את זה.

ת. משעממת.

ש. טוב אולי לשמוע את זה אבל לא לקרוא.

ת. הוא לא מבחין בין בעל-פה ובין בכתב. הוא לא כותב ספר, אלא כותב נאומים. הוא נואם שלא היה שני לו. בסופו של דבר הוציא את הספר שלמה סקולסקי, שלא העז לערוך אותו

ש. אחר כך פרסמת ב"סולם" ביקורת מאוד קטלנית על הספר, על עצם התפישה שלו שהוא מציג אותה.

ת. זה היה כהמשך הויכוח העקרוני העמוק. היה צריך להצדיק את קיומו של לח"י. איך אדם יכול להצדיק את קיומו אם הוא אינו שולל את קיומו של מישהו אחר?

ש. אני רוצה לדלג על כמה שנים ולהגיע לממשלת הליכוד הלאומי, בעצם ל-1967, כשבגין בפעם הראשונה, אחרי עשרים שנה של אופוזיציה, מצטרף בפעם הראשונה לממשלה, ואז הוא מגלה גדלות נפש של אחדות לאומית בזה שהוא מציג שבן-גוריון יהיה ראש ממשלה במקום אשכול. והוא הלך לבן גוריון והציע לו ואחר כך הוא ראה שזה לא בא בחשבון.

ת. ללא כל ספק צעד גדול.

ש. הדבר השני הוא - שהוא עמד על זה שלא רק גח"ל תצטרף לממשלה כמו שמפא"י רצתה, אלא לצרף גם את רפ"י, גם את דיין. זאת אומרת להרחיב את הממשלה ככל האפשר.

ת. העניין של רפ"י ושל משה דיין, שהפך אחר כך להיות טרגדיה, הוא לא שכח (לטובה) לדיין, מה שדיין על האצ"ל ב-1944. היה חוזר על זה כל פעם, אם הכרה אז קיבלנו מצד משה דיין. הביטוי המדויק שלו היה "אתם כבר נכנסתם להיסטוריה בדבר הזה". זה מאוד הרשים אותו. מדוע דיין אמר את זה? אצל דיין היתה אישיות מסובכת יותר מבגין ויותר ממני, כך שאמר - אמר. לא שהוא שיקר, הוא הבין את הדבר הזה. אולי היתה בו מידה של קנאה, שהוא היה רוצה להנהיג דבר כזה. ההליכה שלו לשדה בוקר להציע לבן-גוריון היה מעשה פטריוטי גדול וגם הבנה פוליטית של השעה.

ש. אבל הוא ראה שאין כבר אילימינציה בעצם.

ת. ישבו אצלי כל ותיקי לח"י שהיו מוכנים "להרים" את הכנסת. מצב הרוח בארץ היה נמוך מאוד.

ש. אחרי נאום הגמגום של אשכול.

ת. תפשתי בכנסת את ורהפטיג שהיה שר ומתחיל לדבר אתו: למה אתם מחכים? אז הוא לוקח אותי לפינה לגלות לי סוד: אי אפשר לצאת למלחמה. אין לנו במה". תארי לך, שר בממשלת ישראל אומר: אין לנו במה! אני גם לא העליתי

על הדעת שזה לא נכון, שר בממשלה אומר דבר כזה! האמת היא שהיה בלבי
משהו נגד ורהפטיג עוד לפני כן. הוא היה אתנו יחד בוילנה. אינני יודע
מי הציע, אבל החלטנו שאני אגש לעזר וייצמן. מעולם לא נפגשתי אתו לפני
כן. צלצלתי ואמרו לי לבוא מיד. באתי למשרד הבטחון, נכנסתי והוא התנפל
עלי בחיבוקים ובנשיקות. מעולם לא ראיתי אותו. הוא אמר: מורי ורבי,
שניים שהם מורי ורבותי - מנחם בגין ואתה. אגיד לך מה שלא הייתי אומר
לשום אדם, רק למנחם בגין ולך". לקח את ידי לאיזה חדר בשולחן הישיבות,
ואמר לי את המלים האלה: "אנחנו תוך שבוע ימים על הירדן ועל הסואץ
בתנאי שמשא דין יהיה שר הבטחון ובגין נאבק על זה. אמנם ברגע האחרון
הכניסו ביני ובין רבין את בר-לב (כלומר הוא חשב על זה שעכשיו הוא
יהיה). בייחוד שהיתה אז הפרשה עם רבין שעוד לא ידענו אז, שאיבד
עשתונות והוא היה צריך למלא את מקומו כראש אג"מ, אבל הוא חשב לקבל את
תפקיד הרמטכ"ל). ובר-לב היה באמת רמטכ"ל אחר כך. זה היה לו בראש וזה
דרך הטבע. הוא אמר לי את הדברים האלה. חזרתי ורצתי לאורי צבי גרינברג
ואמרתי לו את הדברים האלה והוא זרק אותי מהבית. פעם יחידה שזרק אותי
מהבית. הוא לא האמין ואמר: "הם שקרנים, תברח". היה מצב נורא. אני
צעקתי עליו ואמרתי: "אם אתה נביא כפי שאני מאמין, מה אתה יושב בבית?
ירמיהו הנביא לא ישב בבית, אלא רץ ברחובות ירושלים. צא לירושלים ותלך
לכנסת". הכל אבוד, הכל גמור. אז הוא אמר לי: צא! שנתיים שלא הייתי בא
אליו. זה שבגין הציע לבן-גוריון היה צעד אולטרה-פטריוטי.

ש. אחר כך הוא עשה את זה עוד פעם. זאת אומרת בגין משך אליו את דין
פעמיים - פעם בממשלת הליכוד הלאומי ועוד פעם בממשלה שלו כשמינה אותו
כשר החוץ.

ת. גם כן הוא סיפר לי את זה. ביום רביעי היה הניצחון הגדול. אני
מצלצל לברכו והוא אומר: "ישראל, תבוא". שמחתי על עצם הדבר הזה. באתי
למצודה, אז עזר היה בחוץ והתחבק אתי. ^{פעם} ~~פעם~~ ^{כמה זמן} הלכתי אליו
ואמרתי לו שהגיע הזמן שייפתחו בפני קציני צה"ל שאזכר להרצות בצה"ל.
למעלה גר פרופ' יהושע בר-הלל, שהיה מהמייסדים האידיאולוגיים של שלום
עכשיו. אסא כשר היה תלמידו הקרוב ביותר. כולם, כל אלה. עשרים שנה
שיחקנו שח מדי יום שישי בלי לדבר. מכיוון שהיה מתמטיקאי ולוגיסטיקה
היה המקצוע שלו הוא אמר שעשה את החישוב על אלף משחקים ^{אלף} ^{משחקים} 501. אני
הייתי ברשימת המרצים בצה"ל אבל בלי להשתמש בדבר הזה. היו לי תלמידים
בטכניון שהיו קצינים בצה"ל שסיפרו לי שהיו מאוד רוצים אבל איש לא יעז
להזמין אותי. זה יכול לעלות להם בכוכב. אני בא אל עזר וייצמן, ישב
אצלו מוטה גור. הוא מראה לשנינו מאחוריו על הקיר שלושה צילומים -
בן-גוריון, בגין ומשה דיין. הוא אומר: "אני הבאתי אותם יחד את
בן-גוריון ובגין. זו מלאכה שלי, כל חיי אהיה גאה על זה". אני בא אל
בגין במצודה וכמובן שההתרגשות עצומה שזכינו, גם אני האמת הייתי נרגש
מאוד. אבל הדבר הראשון שאני אומר לו, כשאני מחזיק את "מעריב" ביד

והוא היה אתנו יחד בוילנה. אינני יודע מי הציע, אבל החלטנו שאני אגש לעזר וייצמן. מעולם לא נפגשתי אתו לפני כן. צלצלתי ואמרו לי לבוא מיד. באתי למשרד הבטחון, נכנסתי והוא התנפל עלי בחיבוקים ובנשיקות. מעולם לא ראיתי אותו. הוא אמר: מורי ורבי, שניים שהם מורי ורבותי - מנחם בגין ואתה. אגיד לך מה שלא הייתי אומר לשום אדם, רק למנחם בגין ולך". לקח את ידי לאיזה חדר בשולחן הישיבות, ואמר לי את המלים האלה: "אנחנו תוך שבוע ימים על הירדן ועל הסואץ בתנאי שמשא דין יהיה שר הבטחון ובגין נאבק על זה. אמנם ברגע האחרון הכניסו ביני ובין רבין את בר-לב (כלומר הוא חשב על זה שעכשיו הוא יהיה). בייחוד שהיתה אז הפרשה עם רבין שעוד לא ידענו אז, שאיבד עשתונות והוא היה צריך למלא את מקומו כראש אג"מ, אבל הוא חשב לקבל את תפקיד הרמטכ"ל). ובר-לב היה באמת רמטכ"ל אחר כך. זה היה לו בראש וזה דרך הטבע. הוא אמר לי את הדברים האלה. חזרתי ורצתי לאורי צבי גרינברג ואמרתי לו את הדברים האלה והוא זרק אותי מהבית. פעם יחידה שזרק אותי מהבית. הוא לא האמין ואמר: "הם שקרנים, תברח". היה מצב נורא. אני צעקתי עליו ואמרתי: "אם אתה נביא כפי שאני מאמין, מה אתה יושב בבית? ירמיהו הנביא לא ישב בבית, אלא רץ ברחובות ירושלים. צא לירושלים ותלך לכנסת". הכל אבוד, הכל גמור. אז הוא אמר לי: צא! שנתיים שלא הייתי בא אליו. זה שבגין הציע לבן-גוריון היה צעד אולטרה-פטריוטי.

תחילת

ובעמוד הראשון באותו יום רביעי אחת הכתבות הראשיות - "שר החוץ
דולצ'ין". אני הייתי אלרגי לדולצ'ין. דבר ראשון אני אומר לו: "מנחם,
אין לך שר חוץ". אז הוא אומר: "יש לי". אז אני אומר לו: "מה?
דולצ'ין?" ואני מראה לו את העיתון. אז הוא אומר: "ישראל, לך אני אספר
דבר שאני לא מספר לשום איש. משה דיין הוא שר החוץ".
ש. היו קשרים ביניהם לפני הבחירות ואז הם תכננו את זה.
ת. זה היה מתוכנן אבל הדבר התפרסם בעיתונים רק ביום שישי. אני
נדהמתי: "משה דיין?" והוא אמר: "ישראל, סמוך עלי, יהיה בסדר". אחר
כך זה התנקם כמובן בקמפ דייוויד.

חתימת המרואיין